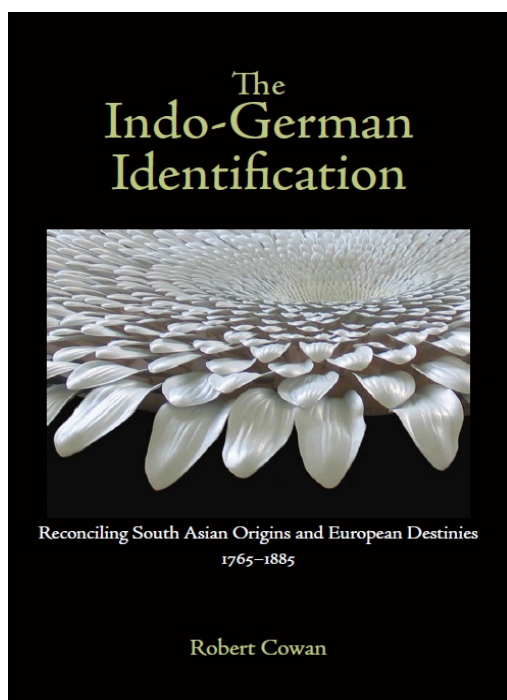

Fascinația romanticilor germani față de Asia de Sud
Robert Cowan, *The Indo-German identification: reconciling South Asian origins and European destinies, 1765-1885*, (Camden House, 2010), 225 pagini

Silviu PETRE

Școala Națională de Studii Politice și Administrative, București

Aflate într-o dialectică multimilenară, Estul și Vestul s-au influențat reciproc în mișcarea de clepsidră a popoarelor de pe întinsul Eurasiei. În căutarea originii speciei umane, istoriografiile de secol XVIII au atașat acestui Volkerwanderingen un caracter omogen etnico-lingvistic. Arienii/indo-arienii sau indo-europenii au devenit în istoriografia romanticilor poporul primordial care a creat o limbă comună. Cartea lui Robert Cowan spune povestea instrumentalizării Indiei în articularea mitului arian de către diferiții scriitori de secol XVIII-XIX și XX. Cartea nu se ocupă de preluarea mitului arian de către cel de-al III-lea Reich, fapt de altfel foarte documentat, în mod serios sau senzațional dar alocă un spațiu marginal și modulii cum arianismul a devenit un bun al ultranaționaliştilor hinduși de după independența din 1947.

Autorul explică necesitatea unei asemenea cărți de istorie intelectuală revendicându-se în continuarea și contra lui Edward Said. Cowan îi reproșează lui Said că, deși a deschis un drum interpretativ cu Orientalismul său

(1978) nu s-a aplecat mai mult asupra cazului german pentru că spațiul german nu a avut un imperiu colonial, precum au fost cele francez și britanic. [1] Contra literaturii palestinian, Cowan susține că orientalismul romantic german a fost de fapt cel mai influent și deci regăsibil în literatura, istoriografia, estetica sau ideologia politică din ultimul secol. Citându-l pe Anthony D. Smith, Cowan consideră că o istorie intelectuală centrată pe limbă și pe studiul textelor este necesară înțelegerii naționalismului modern. [p.5] De aceea cartea sa cuprinde trei părți cronologice: 425 î.Cr-1765 D.Cr, 1765-1790; 1790-1885.

Prima bornă istorică se referă la apariția *Historiilor* lui Herodot în Antichitate.

Celelalte două care se regăsesc și în subtitlul cărții: 1765 și 1885 trimit spre publicarea operelor lui Leibniz (*Nouveaux essais sur l'entendement humain*) și F.Nietzsche (*Așa grăit-a Zaratustra*). (p.6)

Iluminismul și religia

Avem în Iluminism imaginea unei perioade în care religia este marginalizată de binomul teoretico-practic al raționalizării și industrializării. În fapt, relația dintre misticismul moștenit din Evul Mediu și noile descoperiri nu au lichidat religia din spațiul public ci au condus spre o resemnificarea acesteia. Spre o canalizare a zelului sacralizator în ale direcții. În momentul în care filozofia căuta să se elibereze de sub dominația Bisericii Catolice, istoriografia alături de alte ramuri ale științelor sociale, precum nou apăruta lingvistică erau în căutarea originii Omului. Pe broderia deja oferită de Biblie, istoriografiile secolului Iluminist și cei ai Romantismului ulterior sperau să

găsească acea stare de natură nepătată locuită de o rasă omogenă cu o limbă la fel de omogenă. Civilizațiile descoperite în Americi, Africa sau Asia de sud-sud-est au oferit punctul de pornire al acestei aventuri intelectuale.

Cât privește cazul german asupra căruia studiul se restrânge, contactul acestuia cu Asia de Sud și Orientul Extrem are loc pe două filiații: prima este cea a moștenirii Imperiului Romano-German iar a doua, târzie, este posibilă odată cu traducerea marilor texte sanscrite în limbile europene. Le vom lua pe rând:

a) India prin lentila greco-romană

În *Historiile sale*, Herodot cuprinde sub termenul de Arieni pe locuitorii Persiei și ai Caucazului. Deși nu se referă predilect la India, istoricul grec credea că arienii pot fi găsiți și în climatul sălbatic al Indiei, alături de alte creaturi fantastice. Totodată el contribuie la identificare/sintetizarea ulterioară a lui Dionysos cu zeul hindus Shiva. Afirmând că Dionysos este venerat în Egipt ca Osiris, zeul morților el va face posibilă corelația ulterioară din epoca elenistică cu tema migrației sufletelor din filozofiile indiene. (pp.10-11)

Aventura macedonă a lui Alexandru face posibilă confluența directă a celor două colțuri de lume. Lucrarea ambadorului grec Megasthenes, *Indica* (cca.288 î.Cr)- ce fusese trimis de diadohul Seleukos Nikator la curtea împăratului Chandragupa Maurya (322-298 î.Cr) va influența operele altor scriitori clasici: Diodorus Siculus, Strabo, Arrian sau Philostratus. Arrian, care scrie o versiune omonimă în 120 î.Cr preia grosso modo bucăți din textul lui Megasthenes. *Indica* lui Arrian povestește cum Dionysos fusese cu mii de ani în urmă în India, dăduse legi, fondase orașe și devenise astfel o sursă de inspirație pentru Alexandru Macedon. Tot Arrianus confundă Caucazul cu India anexând astfel Orientul vecinătății grecești, cel puțin în imaginația anticilor.

Pe urmele lui Arrian, Diodorus Siculus spune chiar că Dionysos fusese el care fundase orașul Patna/Pataliptra/Palibothra acolo unde Megasthenes fusese ambador. Tot Siculus plasează ipoteza că Hercule fusese originar din India (p.13)

În Evul Mediu preluarea manuscriselor latine alături de memoriile unor călători ca Marco Polo, filtrate de viziunea creștină descriu India ca un tărâm luxuriant și idolatru. Astfel, creștinătatea apuseană concentrează în India toate prejudecățile sale. Asociată cu demonismul și ocultismul subcontinentul asiatic ajunge un bestiar al condiției umane, <Altul> creștinătății.

b) Goții cei puri și căderea Romei

Căderea Imperiului Roman a fost un eveniment cataclismic pentru viețile și conștiințele locuitorilor acestuia. Declinul său este asociat de către autorii creștini, sfinții Ambrozie și Augustin cu invazia goților, agenți ai furiei divine. Ambrozie cel puțin îi asociază monștrilor din Vechiul Testament, Gog și Magog. Stărnind o asemenea literatură, Goții capătă dimensiuni uriașe, homerice și sunt revalorizați în timpul Imperiului Romano-German, de la încoronarea lui Otto până la reforma lutherană.

Preocupați de originea speciei, autorii medievali au urmat Biblia ce afirma că originile Edenului erau undeva la răsărit de Iudeea. O altă filieră, mai degrabă lingvistică avansa ideea că Adam și Eva vorbeau germana. Este cazul sfintei Hildegard von Bingen, notează istoricul Arno Borst. (p.16) [2] Mai mult- Pe un traseu paralel cu cel a umaniștilor italieni, colegii lor germani erau preocupați nu atât de clasicismul Eladei cât de cel al triburilor germanice precreștine. Redescoperirea operei lui Tacitus (*De origine et situ Germanorum*, 98. d.Cr) i-a influența pe anumiți scolastici ca Jakob Wimpheling și Johan Reuchlin să legitimizeze dominația germană asupra întregii Europe. (p.22) Momentul Martin Luther cu al său strigăt: ”*Trezește-te Germanie!*” are un ecou dincolo de biografia personală- la nivel intelectual reclamă efortul reinventării/germanizării (*Verdeutschung*) creștinismului și impunerii unui nou popor ales: cel teuton. (p.25)

Răsărit de Iudeea.. India.. Caucaz.. Goți.. Arieni.. iată fragmentele unui complex de inferioritate care va fi coerentizat în cadru unei ideologii mesianice la un moment dat. ***Nu sunt oare Goții cei puri Arieni de odinioară, meniți a reîmprospăta civilizația decadentă?*** – apare întrebarea retorică a romanticilor și pangermaniștilor de după Revoluția Franceză. (p.121 și *passim*)

Europa descoperă limba sanscrită și inventează India

Asemănări între limba sanscrită și greacă&latină fuseseră observate încă din Renaștere (de către florentinul Filippo Sassetti, 1587; sau de către lingviștii Johann Ernst Hanxelden și Heinrich Roth pentru ca în 1767 iezuitul Pere Cocurdoux să scrie și un tratat pe temă) [p.65]. Însă studiul sistematic al limbii sanscrite și elaborarea unor descendențe lexicale între sanscrită și alte limbaje începe odată cu traducerea Upanișadelor de către francezul Abraham Hyacinthe Anquetil-Duperron. Ajungând în India în 1754 el va pionera studiile orientalistice traducând opera lui Zoroastru, Zend Avesta în franceză. Apariția Upanișadelor în latină va fi cea mai durabilă moștenire a sa. (p.61) (Acestea fuseseră traduse prima oară în persană de către Dara Shukoh, fiul ce mare al lui Shah Jahan, împăratul mogul). Anquetil-Duperron folosește termenul arian asemenea lui Herodot și acreditează o mare invazie a acestei populații asupra Indiei străvechi (temă dragă astăzi extremiștilor hinduși dar nesuștinută de majoritatea istoricilor respectabili). (pp.62-63) Un alt călător francez, Pierre Sonnerat (*Voyage aux Indes Orientales*;1782) întărește ideea că India ar fi leagănul civilizației. [p.63] Peste Canalul Mânecii, de o importantă deosebită în sincretismul culturilor este munca englezului William Jones. Inițial un expert în lumea persană, el ajunge în cadrul Societății Antichităților (Society of Antiquaries, creată în 707 și botezată Societatea din Bengal, 1835), Jones scrie primul manual de limbă sanscrită din engleză: *Grammar of Bengali Language* (1778). (p.64) Dar poate ârful influenței sale, cel puțin pentru istoria romantismului orientalist german este discursul din cadrul Societății de Antichități din 2 februarie 1786 în care afirmă descendența limbilor latină și greacă din sanscrită lăudată ca:

”more perfect than the Greek, more copious than the Latin, and more exquisitely refined than either.”[p.65]

Autoritatea sa va fi catalitică pentru găsirea unor înrudiri directe și teoretizări care de care mai fantastice între Occident și lumea indiană.[3]

Rinul și Gangele: geografia unui mit

Pentru gânditori germani de secol XVIII-XIX Gangele și Rinul încadrează o geografie culturală ca răspuns la două provocări: războaiele napoleoniene care trezesc sentimentul naționalist german [4] și provocările modernității așa cum fuseseră ele statuate de filozofii iluministe ale unui Spinoza sau Kant. Echivalarea spinoziană a lui Dumnezeu cu Natura sau lucrul în sine kantian cereau rezolvări pe care romanticii nu le mai găseau în creștinism.

Cel puțin trei sunt momentele acestui traseu intelectual: cercul de la Jena (aprox.1798-1804), Arthur Schopenhauer și Friedrich Nietzsche.

- Articulat în jurul lui Ludwig Tieck, Contelui Friedrich Leopold von Hardenberg (Novalis) și a fraților Friedrich și Wilhelm August Schlegel, acest grup era tributar lui Herder, Fichte și Immanuel Kant, căruia Friedrich Schlegel îi fusese un discipol apropiat.

F.Schlegel (1772-1829) rămâne poate numele cel emblematic pentru avatarurile fascinației germane față de India. El este inițiat în orientalistică în 1797 citind Sakuntala în traducerea lui Georg Forster. Trei ani mai târziu întâlnirea cu orientalistul Friedrich Majer în Jena în determină să înceapă studiul limbii sanscrite. Primul său profesor devine Alexander Hamilton, vărul omului de stat american. Cel de-al treilea frate Schlegel, Karl August fusese soldat în Compania Iniilor de Vest asemenea lui Hamilton și membru al Societății din Bengal, mai sus menționate. (p.112) Dezvoltând idei care îl captivaseră pe Kant, lucrarea sa *Über die Sprache und Weisheit der Indier* (Despre limba și înțelepciunea Indiei;1809) trasează începutul civilizației în Munții Himalayei acolo unde brahmanii au supraviețuit potopului biblic și au continuat să ofere înțelepciune noilor oamenilor ce au repopulat pământul după deluviu. (p.120)

Ulterior Schlegel se va distanța devenind tot mai critic față de hinduism și budism văzându-le drept degenerări ale religiei primare a presupușilor arieni. Convertit la catolicism după 1808, Schlegel găsește că spiritul creștin este cel care reîmprospătează așa-zisa inconsistență a ideilor hinduse iar Sfânta Treime oferă o soluție coerentă acolo unde trinitatea hindusă Visnu-Brahma-Shiva oscila între materialism și nihilism.(pp.122-124)

- Pentru Schopenhauer miza este de a clarifica tema ”lucrului în sine kantian.” Găsind inspirație în doctrinele yoghine, budism, Upanișade și Vede, pentru gânditorul german lumea ne este adusă la cunoaștere de către simțuri. Însă senzațiile nu ne oferă decât ceva superficial, de suprafață, și nu esența ultimă a lucrurilor. Cowan îi reproșează lui Schopenhauer că nu reușește să creeze o cauzalitate logică între reprezentare și voință/ între modul cum percepem lumea și modul cum o putem supune cu ajutorul voinței. (pp.141-143)

- Într-o exaltare pe care azi am numi-o punk, Friedrich Nietzsche încearcă să lipească relația dintre voință și reprezentare căreia antecesorul Schopenhauer i-a dat târcoale. Pentru gânditorul din Naumburg, precizează Cowan realitatea ultimă/ lucrul în sine kantian sunt aporii, probleme fără soluție. Terapeutică ieșirii din angoasa condiției umane constă tocmai în supralicitarea voinței-Voința (Wille) își creează propria reprezentare (Vorstellung). Ne mai voind să fie doar un subiect/supus al Naturii, Omul o transformă pe aceasta în subiect al voinței sale, iar terenul propice pentru un asemenea scop devine Arta. (p.171)

Odată cu un Nietzsche, cu prietenul său Paul Deussen sau cu Max Müller, orientalistica germană nu mai poate fi caracterizată drept pâlpâirea sporadică a unor cercuri reduse, ci un veritabil curent în sine, o școală cu laborator propriu. După acum afirmă Nicholas Germana, numai între 1818-1914 au fost create 13 catedre de limbă sanscrită în universitățile germane, dintre care șapte numai în Prusia. Motivele au fost deopotrivă academice și politice-imperiale. [5]

Lucrarea lui Robert Cowan nu este una politică, venind să îmbogățească neapărat literatura despre Zonderwegul german, cât o exegeză filozofică. O istorie intelectuală limitată la frământări filozofice, fără a trata consecințele politice ale acestora. Nicholas Germana găsește că în această ocolire a politicului stă principala forță și totodată slăbiciune a lucrării. [6] Aleg să cred că focalizarea pe cultură a cărții lui Cowan face un serviciu demersului de a găsi punți de legătură între Europa și Asia. Secolul XX anexat mult prea mult arta puterii și a condiționat inspirația sau curiozitatea științifică de utilitatea pentru ingineriile sociale. Dacă național-socialismul sau alte ideologii seculare au interpretat într-un anume fel gândirea filozofilor nu trebuie dedus de aici că filozofia este învinuibilă pentru încarnările sale.

Interesant și ironic de remarcat este că, reflectând la lucrarea lui Robert Cowan, ne putem întreba dacă nu cumva modernitatea europeană, modernitate ce a coincis cu ieșirea din Creștinism a fost făcută parțial posibilă și de întâlnirea cu trecutul religios indian.....

În loc de post-scriptum

Drumul irigat de romanticii germani și de un Schopenhauer nu a rămas limitat doar a mediul academic german, ci a avut metamorfoze fertile și alte zone, inclusiv în Europa de Est. Mihai Eminescu, caligrafie a romantismului târziu rămâne unul dintre primii orientaliști români, arătându-și fascinațiile indiene atât ca student al limbii sanscrite cât și ca producător de cultură prin poeziile sale. Amita Bhowe, cunoscuta profesoară de limbă bengali de la Universitatea București îl consideră pe poetul botoșănean drept un reflex al lui Tagore și o punte între civilizații depărtate. Cu o teză de doctorat susținută chiar în România, doamna Bhowe vede în Eminescu adevărata sinteză dorită de William Jones:

”Eminescu n-a scris aproape nimic despre India; n-a fost indianist propriu-zis. Prin scrierile sale, el a unit spiritualitatea indiană cu cea românească, două culturi atât de apropiate, dar din nefericire atât de despărțite. Efectuând astfel o armonioasă sinteză a celor două literaturi, Eminescu a împropătat cultura românească și astfel a realizat visul lui William Jones. [..] Speranța lui Jones nu s-a adeverit în Apus. Sinteza celor două culturi nu s-a realizat nici în Anglia, țara lui Jones, nici în Germania. Deși orientalismul a avut un impact mai pronunțat în literatura germană decât în cea engleză, o dată cu trecerea valului romantismului a trecut și el. Sufletul indian n-a fost, nici n-a putut să fie transplantat în solul apusean.

În schimb, poetul țării Mioriței l-a integrat spiritualității poporului său. Prin scrierile lui Eminescu, imaginea cosmogoniei și concepția nirvanei indiene s-au integrat literaturii române pentru totdeauna. Mihai Eminescu e singurul poet european (subl. n.) care a făcut India nemuritoare în țara sa.” [7]

Poate că această sinteză a fost făcută posibilă, dacă este să fim de acord cu Amita Bhowe, tocmai de un est-european întrucât atât Europa de Est și India sunt ținuturi prinse între tradiție și modernitate, între opțiuni culturale și geopolitice opuse și pentru care sinteza atâtor influențe le-a asigurat supraviețuirea..

Referințe

- [1] Edward Said însuși a reconsiderat aportul german în panteonul orientalist. Într-o conferință din 1986 Said recunoaște lipsurile tezele sale inițiale (1978) și își explică omisiunea considerând (inițial) orientalismul german drept unul trivial și ca o imitație a celui francez și britanic, care au antedat. Nicholas A. Germana, *The Orient of Europe: The Mythical Image of India and Competing Images of German National Identity*, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne, 2009, p.4
- [2] Opera acesteia se numea: Adam et Eva Teutonica lingua loquebantur, que in diverse non dividitur ut Romana (Adam și Eva vorbeau germana care nu este cu nimic mai prejos decât latina; anul 1179)
- [3] Pentru mai multe detalii despre viața lui William Jones vezi și Urs App (Swiss National Science Foundation), William Jones's Ancient Theology, *Sino-Platonic Papers*, Number 191, July, 2009, http://sino-platonic.org/complete/spp191_william_jones_orientalism.pdf
- [4] Jörg Esleben, Christina Kraenzle and Sukanya Kulkarni (editors), Mapping Channels between Ganges and Rhein: German-Indian Cross-Cultural Relations, Cambridge Scholars Publishing, 2008, pp.1-10 și *passim*
- Michael Dusche (Berlin), German Romantics Imagining India: Friedrich Schlegel in Paris and Roots of Ethnic Nationalism in Europe, FORUM: Postkoloniale Arbeiten / Postcolonial Studies, 2011-2012?, pp.5-7, http://www.goethezeitportal.de/fileadmin/PDF/kk/df/postkoloniale_studien/dusche_romantics_imaging_india.pdf
- [5] Nicolas Germana, R. Cowan: The Indo-German Identification, Book Review, Published on H-Soz-u-Kult (January, 2012), <http://www.h-net.org/reviews/showrev.php?id=35046>
- [6] Nicholas Germana, *op.cit.*, p.3
- [7] Eminescu și India. Dialog Mihai Cimpoi-Amita Bhowe (India), Interviu realizat de Mihai Cimpoi, București-Chișinău, iulie 1991, <http://amitabhose.net/Articol.asp?ID=99>

